

SZEMLE

Buday-Sántha Attila: Székelyföld

Szerkesztette:

Horváth Gyula. Budapest–Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja,
Dialóg Campus Kiadó. 2003. A Kárpát-medence régiói I. 453 oldal.

A 2003-as év jelentős tudományos és kulturális teljesítményének tekinthetjük a 16 kötetesre tervezett *Kárpát-medence régiói* c. sorozat első, *Székelyföld* című kötetének megjelenését. A térség több évszázados szerves társadalmi-gazdasági fejlődése az első világháborút követően megszakadt, az egymáshoz földrajzi, társadalmi és gazdasági szempontból szorosan kapcsolódó térségek az újonnan létrejött nemzetállamok perifériáivá váltak, és nem a szándékon múlt, hogy ennek ellenére egyes térségek meg tudták őrizni relatív fejlettségüket. Ezt fokozta az, hogy az újonnan létrejött nemzetállamok a fejlődés kiemelt területeinek a Kárpát-medencén kívüli fővárosi központokat (Prága, Belgrád, Bukarest) tekintették, gazdasági fejlődésük kulcsát a nyugati kapcsolataik erősítésében látták, figyelmen kívül hagyva a Kárpát-medence eltérő adottságú régiói közötti együttműködések fejlődést indukáló szerepét. A szocialista időszakban ez annyiban módosult, hogy a nyugati gazdasági orientáció korlátozása miatt a térségen kívüli politikai és gazdasági központok érdekeinek alárendelten nagyobb hangsúlyt kapott néhány kedvező belső gazdasági potenciállal rendelkező térség (Brassó, Temesvár, Arad, Újvidék, Pozsony, Kassa) etnikai célokkal összekapcsolt fejlesztése. A medencei térségi kapcsolatok rendezése azonban sohasem került szóba. Jórészt erre vezethető vissza, hogy a történelmi okokból megkésett társadalmi-gazdasági fejlődést felmutató kárpát-medencei térség tovább periferezálódott, a déli részek esetében a balkáni államok perifériáivá vált. A 20. század végén megkezdődött Európa újraegyesülése, amely néhány éven belül ezt a természetföldrajzi nagytájat is magában foglalja. Ettől minden állam gazdasági fellendülését, de mindenekelőtt a politikai-igazgatási központjaik európai felzárkózását, az európai politikai, gazdasági és kulturális életbe való beintegrálódását várja, így a vágyak szintjén a belső perifériát jelentő Kárpát-medencének csak másodlagos szerep jut. Ennek viszont ellentmond az, hogy az Európai Unió politikai, gazdasági fejlődésében, igazgatási rendszerének kiépítésében a belső erőforrások hatékonyabb érvényesítését segítő régiók kapnak egyre nagyobb hangsúlyt a nemzetállami törekvésekkel szemben. Ez a kettősség várhatóan hosszú ideig befolyásolja és torzítja az érintett térségek fejlődését.

A Kárpát-medencében élő nemzetek többségének azonban – etnikai hovatartozásától függetlenül – az az érdeke, hogy az Európai Unióhoz való csatlá-

kozástól egyidejűleg remélt külső fejlesztési források mellett, vagy azokkal egyidejűleg azok a térségfejlesztési erőforrások is érvényesülni tudjanak, amelyek mindenekelőtt az egymástól eddig politikai okokból elválasztott régiók hatékonyabb együttműködéséből, az egymás mellett létező gazdaságok, társadalmak egymásra gyakorolt szinergikus hatásából adódnak. Ezekben a térségekben elsősorban ez lehet a fejlődés motorja, és nem a távol eső nyugat-európai központok gazdasági hatása. Ezeknek a kapcsolatoknak a hiányát érzi a magyar dél-alföldi, dél-dunántúli vagy észak-alföldi régió, éppen úgy, ahogy az erdélyi, a délvidéki vagy a szlovákiai régiók is. Jórészt ennek a szoros emberi és gazdasági együttműködés hiányának tulajdonítható, hogy hiába vannak egy-egy térségnek sajátos, kiemelkedő adottságai, ezek kihasználtsága, fejlődést indukáló hatása napjainkig alacsony szintű maradt. Ez érthető is, hiszen a hatékonyságorientált világversenyben a kitermelt ásványkincsekre csak a környező régiók gazdasága, a gyógyászati és turisztikai lehetőségekre elsősorban a környező régiók népessége tart igényt. Világraszóló egyediséget ma már nehéz felmutatni, az nem csak természeti adottság függvénye. Illúzió azt képzelni, hogy majd londoni, párizsi, stockholmi charter-járatok szállítják az embereket az erdélyi hegyekbe, gyógyhelyekre. Oda a hazai román és magyar lakosságon kívül elsősorban magyarok, németek, ukránok várhatók, hívhatók.

A könyv előszavában Enyedi György akadémikus nagyon árnyaltan utal az eddigi említettekre, és a regionalizálódás etnikai, politikai, igazgatási nehézségeire, de arra is, hogy a térség felzárkózása szempontjából nincs más út. Minden fejlesztés alapja a jelenlegi, kiinduló állapot felmérése, az erősségek, a gyengeségek, a veszélyek és a lehetőségek, illetve ezek okainak korrekt feltárása. Ezt a célt szolgálja az a munka, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjában az érintett régiók szakembereinek közreműködésével Horváth Gyula főigazgató elindított.

Az Új Kézfogás Közalapítvány támogatásával létrejött első kötet, a Székelyföld, ennek az egész Kárpát-medence 16 régiójára kiterjedő tudományos tanulmánykötet sorozatnak az első példányát jelenti. Ezeknek a köteteknek nemcsak az lesz a jelentőségük, hogy kiinduló alapul szolgálhatnak egy-egy régió fejlesztési céljainak, programjainak kidolgozásához, hanem az is, hogy a feladat végrehajtásában közreműködő, a regionális fejlesztés fogalmait, szempontrendszerét, módszertanát elsajátító, régióként 10–15 főből álló csoport képes lesz már az operatív programok megfogalmazására, kivitelezésére is. Létrejön a Kárpát-medencében egy olyan nagy számú regionális fejlesztéssel foglalkozó szakember-garnitúra, amely közös gondolkodásra és szoros szakmai együttműködésre képes.

A feladat azonban igen nagy, hiszen ilyen volumenű kutatási célt évszázadonként legfeljebb egy-két alkalommal fogalmaznak meg. Ez nem véletlen, mert a koordináláshoz szükséges kiemelkedő szakértelem mellett hallatlan

nagy szervezőmunkát és rendkívül sok áldozatot követel meg időben, energiában a résztvevőktől. A szellemi erők koncentrálásának szükségessége már megmutatkozott az első kötet megjelenésénél, amelynek kivitelezésében, szakmai irányításában Horváth Gyula mellett az MTA Regionális Kutatások Központjának tucatszámú kutatója részt vett, közreműködve a kutatást végző és a tanulmányokat író 14 székelyföldi fiatal felkészítésében és a folyamatos szakmai konzultációkban. A siker döntő feltétele volt, hogy a kutatásba bevont fiatalok, Benedek Márta, Bernád Ildikó, Deák Miklós, Dézsy Kinga, Ferencz Angéla, Fóri Endre, Geréb László, Hajdó Csaba, Horváth Alpár, Ilyés Ferenc, Kánya József, Kassay János, Kolumbán Gábor, Virginás Zolna fel tudtak nőni a feladathoz, és munkáik színvonala jól illeszkedik a két idősebb hazai kutató (Horváth Gyula, Erdősi Ferenc) által meghatározott szinthez.

Politikai és nemzeti ellentétekkel átszótt világunkban nem lehet megkerülni azt a kérdést, hogy végül is kinek készülnek ezek a munkák, kinek lesz abból haszna. A válasz valójában egyszerű: mindenekelőtt az adott régiókban élők és azok fejlesztéséért felelősök számára, de sokat profitálhat abból az az állam, amelynek határai között ezek a régiók vannak, és ezen túl mindazok az államok, az európai gazdasági, politikai és kulturális életnek mindazon szereplői, amelyek, illetve akik az európai regionális együttműködések fejlesztésére törekuszenek, így, ha az arra irányuló szándék megvan, akkor mi magyarok is.

A kiadványsorozat első, modellértékű munkája, a Székelyföld igényes tudományos munka. A területfejlesztés követelményének megfelelően 15 fejezetben, logikus sorrendben és kellő mélységben, négy és félszáz oldalon tárgyalja mindazokat a témákat, amelyeket a tervezésben figyelembe kell venni. A kötet rövid történelmi áttekintés után vizsgálja a térszerkezetet, a népesség és a munkaerőpiac, valamint a természeti erőforrások és a környezet állapotát, az egyes gazdasági és szolgáltató tevékenységek helyzetét, a kulturális örökség védelmét, a terület közigazgatási rendszerét, az önkormányzatok finanszírozását. Az utolsó két fejezet már lényegében összefoglalásként és előrevetítésként a Székelyföld fejlesztésének gazdasági és társadalompolitikai feltételeit, valamint a lehetséges fejlesztési stratégia főbb elemeit ismerteti. A könyv részletessége lehetővé teszi bárki számára, hogy a fontos kérdésekben elmélyüljön. A térség jobb megismerését 68 ábra és 145 táblázat is segíti. Az anyag jól áttekinthető szerkezete, olvasmányos stílusa miatt az egyszerű érdeklődő olvasó számára is sok új ismeretet nyújt. Csak olvasás közben döbbenünk rá, hogy milyen hiányos ismeretekkel rendelkezünk a Székelyföldről. Az a Közép-Európára általánosan jellemző szélsőség, amely a korszerűnek, a modernnek és a tradicionálisnak, sok esetben az elmaradottnak az együttéléséből adódik, a Székelyföldön még inkább jellemző. Sokkal változatosabbak tájai, termelési adottságai, mint az a térségről alkotott képünkben él. Jó példa erre az ipar, amelyről általában az elmaradottság jut az eszünkbe, nem tudva Kovászna megye versenyképes textiliparáról

(Pantallók-völgye), illetve a Székelyudvarhelyre koncentrálódó, nemzetközi szinten is korszerű és piacbefolyásoló méretű nyomdaiparról. Hasonló meglepetést okoz az, amit a térség fejlett színházi kultúrájáról és oktatási rendszeréről olvassunk.

A fejlesztési munkákat megalapozó tanulmányok egyik legfontosabb követelménye a területre vonatkozó pontos adatok összegyűjtése, ami régiókra vonatkozó adatok esetében sohasem könnyű feladat, mert korábban a területi statisztika nem volt elég fejlett. Ezzel a nehézséggel a könyv szerzőinek is meg kellett küzdeniük. Annak ellenére, hogy sokszor a rövid idősorokból nem lehet határozott fejlődési irányra következtetni, a közölt adatok többsége azonban elegendő a jelenlegi helyzet értékeléséhez, és olyan induló adatbázisnak tekinthető, amelyhez a jövőben már viszonyítani lehet.

Természetesen a könyv anyaga nem hiánytalan, de ezt nem is lehet elvárni. Mivel azonban egy sorozat induló kötetéről van szó, külön figyelmet kell szentelni azokra a szempontokra, adatokra, amelyek hiánya az egyes régiók összehasonlíthatóságát megnehezítik. Erre példaként említhető, hogy nincs szó a térség csapadékviszonyairól, pedig az a mezőgazdasági termelés, illetve más tevékenységek, pl. turizmus esetében is meghatározó jelentőségű. További ilyen kiküszöbölhető hiba, hogy az értékadatok sokszor csak lejjben szerepelnek, euróra átszámítva is fel kellett volna tüntetni. A térség nagy ereje, érdekessége a tradíciók megőrzéséből, fennmaradásából adódik, ami egyszerre lehet az elmaradottság és a tudatosság következménye. Nagy kérdés, hogy egy térség fejlesztése során ebből mit és hogyan őrizzünk meg, hogy az valódi értéket és ne fejlődési zsákutcát okozzon. Ez a dilemma jelenleg legnehezebben a mezőgazdaság esetében oldható meg, mert ismét kialakult egy olyan 20. század eleji földtulajdon és termelési szerkezet, amely gazdaságilag életképtelen, tehát változása elkerülhetetlen, viszont nagyon érdekes, egyedi és ezért sok fejlesztési elképzelés, mindenekelőtt a turizmus erre kíván alapozni, ami egyszerűen lehetetlen. A hiba abban rejlik, hogy a jelenlegi foglalkoztatási és jövedelmi szinten nem tud élesen elkülönülni a kényszerűen önellátásra törekvő és a piaci versenyképességet megcélzó termelés.

Összességében a fiatal kutatói kollektíva által készített tanulmány méltó folytatása a Székelyföldről készített monográfiáknak, és jól megfelelt a kitűzött célnak. A könyvet a Dialóg Campus Kiadó a tudományos sorozat első kötetének megfelelő színvonalú formában jelentette meg, így a Székelyföld olvasásakor nemcsak hasznos, de kimondottan szép könyvet is vehetünk a kezünkbe. Érdeklődéssel várjuk a sorozat 2004. évre tervezett délszlovákiai és vajdasági köteteit.

Szerzőink

Bárdi Nándor: tanár - 1962, Laskod. 1987-ben végzett a szegedi József Attila Tudományegyetem történelem-Kelet-Európa szakán. Jelenleg a Teleki László Alapítvány Közép-Európa Intézet munkatársa, a romániai magyar kisebbség 1918-1940 közötti periódusának kutatója.

Buday-Sántha Attila: egyetemi tanár, agrármérnök - Szekszárd, 1941. 1964-ben végzett a Keszthelyi Agrártudományi Főiskolán, majd 1967-ben mérnöktanári képesítést szerez. Tanulmányait a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen egészíti ki, ahol mezőgazdasági szakmérnöki képzésen vesz részt. 1972-től a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem oktatója, 1994-től egyetemi tanár. 1989 óta az Agrár- és Környezetgazdaságtan Tanszék vezetője, a közgazdaságtudomány kandidátusa, a közgazdaságtudomány doktora. 1994-ben az MTA RKK-val közösen létrehozta a Regionális Politika és Gazdaságtan egyetemi szakot, 1996-ban pedig a hasonló című PHD programot. Több kötet és tanulmány szerzője.

Elekes Botond: tanár - Marosvásárhely, 1962. 1985-ben végzett a BBTE Fizika Karának fizika szakán. Ezt követően magántanárként dolgozott szülővárosában, majd 1989 őszén áttelepedett Magyarországra, ahol 1996-ig folytatta tanári tevékenységét. 1993-1995 között elvégezte az ELTE ÁJK Posztgraduális Továbbképző Intézetének keretén belül működő politológia szakot. 1997-1998 között a Magyarok Világszövetségének erdélyi referenseként dolgozott, majd 2002 szeptemberéig a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztályának főosztályvezetője. 1999-2002 között a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma delegáltjaként az Illyés Közalapítvány kurátora, ugyanebben az időszakban a Magyar Ifjúsági Konferencia állandó meghívottjaként több ízben tartott előadást a támogatási stratégiákkal kapcsolatosan. 2000-2002 között a Márton Áron Szakkollégium Agora Iroda Programtanácsának tagjaként a kulturális tárca képviselőjét látta el. Folyamatosan részt vett a határon túli magyar közösségek számára meghirdetett pályázati felhívásokra beérkezett támogatási kérelmek elbírálásban. 2002 októberétől főtanácsosként a határon túli magyar hivatásos színházi intézmények szakmai referense a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztályán. 2001. augusztus 20-án a nemzeti kulturális örökség minisztere „köztisztviselőként végzett kiemelkedő munkáját” Miniszteri elismerés díjjal jutalmazta.

Entz Géza: művészettörténész - Kolozsvár, 1949. Tanulmányait 1973-ban végezte az ELTE BTK történelem-művészettörténet szakán, ahol 1977-ben doktori fokozatot is szerez. 1973-1990 között az MTA Művészettörténet

Kutatócsoportjának a munkatársa, 1986–1990 között a Régészeti és Művészettörténeti Társulat művészettörténeti szakosztályának titkára. 1990-tól 1992-ig a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára, feladata a határon túli magyarokkal kapcsolatos kormányzati munka megszervezése és összehangolása. 1992–1994 között címzetes államtitkár, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke. 1991-ben a miniszterelnök megbízásából megszervezi a Teleki László Alapítványt (TLA), és elindítja a TLA Könyvtár és Dokumentációs Szolgálathoz telepített térinformációs rendszer (Etnográf) kiépítésének munkálatait. 1995-ig a TLA kuratóriumának társelnöke, 1995-től a TLA Közép-Európa Intézet külső munkatársa. 1992-től a határon túli magyar civil szférát támogató Pro Professione alapítvány elnöke. 1998–1999 között az Országos Műemlékvédelmi Hivatal elnöke. 2000–2002 között az NKÖM Kulturális Intézetek Igazgatóságának főigazgatója. Kutatási területét a középkori Magyarország építésztörténete és művészeti topográfiája képezi.

Keating, Michael: a politikatudományok professzora - 1950. 1971-ben a University of Oxford végzőse, majd 1975-ben PHD fokozatot szerez a Glasgow College of Technology-n. Ezt követően a Glasgow-i University of Strathclyde adjunktusa, majd 1988–1999 között a kanadai University of Western Ontario egyetemen a politikatudományok professzora. 1999-től a skóciai University of Aberdeen egyetemen a skót politika professzora. Több kötete és tanulmánya jelent meg összehasonlító európai politika, regionális politika és nacionalizmus tárgykörében. A Regional and Federal Studies c. folyóirat társszerkesztője.

Márton János: politológus - 1980, Gyergyószentmiklós. 2003-ban végzett a BBTE Politika- és Közigazgatástudományok Karának Politikatudományok szakán, magyar nyelven. 2003-ban II. helyezést ért el dolgozatával (annak rövidített változatával) a VI. Erdélyi Magyar Tudományos Diákköri Konferencia Politológia szekciójában.

Misovicz Tibor: - 1962, Szolnok. 1986-ban közgazdász diplomát szerzett a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, ipar-szociológia szakán. 1991–1992-ben posztgraduális képzésen vesz részt a University of Edinburgh MSc Resource Management szakán. 1986–1993 között a gödöllői Agrártudományi Egyetem, majd 1993–1998 között a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem tanára. 1998–2002 között a Határon Túli Magyarok Hivatalának alelnöke.

Nagy Csongor István: jogász, doktorandus - 1979, Kolozsvár. 2003-ban végzett az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának jogász szakán. Egyetemi tanulmányokat folytatott Hollandiában, Németországban és az Egyesült Államokban. Jelenleg a Central European University-n végez LL.M. tanulmányokat és az ELTE ÁJK Ph.D.-hallgatója. 1999-ben I. helyezést, 2001-ben

II. és III. helyezést, 2003-ban pedig II. helyezést és különdíjat ért el a magyarországi Országos Tudományos Diákköri Konferencián. 2001-ben megkapta a Magyar Tudományos Akadémia Pro Scientia Aranyérmét. A Láthatatlan Kollégium tagja és a Bibó István Szakkollégium nevelőtanára.

Nagy Kata: szociológus - 1969, Nagybánya. 1997-ben végzett a kolozsvári BBTE Történelem-filozófia Karának szociológia szakán. 1997-2000 között az ELTE keretén belül működő Kisebbségsszociológiai mesteri program hallgatója. 2000-tól a Trend Alapítvány - Trend Társadalomkutató Műhely tudományos munkatársa.

Pomogáts Béla: kritikus, irodalomtörténész - Budapest, 1934. 1958-ban végzett a ELTE BTK keretén belül működő magyar szakon. 1965-től az MTA Irodalomtudományi Intézet munkatársa, majd 1992-1995 között az igazgatója is. 1974-2001 között a Literatúra szerkesztője, majd főszerkesztője. 1995-2001 között a Magyar Írószövetség elnöke. Jelenleg az Illyés Közalapítvány kuratóriumának az elnöke. Több önálló kötet és tanulmány szerzője. Munkásságáért több ízben kitüntetik, többek között Akadémiai díjban részesül 1990-ben, József Attila díjjal tüntetik ki 1991-ben, 1992-ben megkapja az Év Könyve Jutalmat, majd 1996-ban Kisebbségekért díjjal, majd 2003-ban Szécsenyi-díjjal értékelik tevékenységét.

Sorbán Angella: szociológus - 1965, Lövéte. A kolozsvári BBTE Történelem-filozófia Karán végzett. 1994 és 1999 között a budapesti Balázs Ferenc Intézet erdélyi főmunkatársa, majd a Trend Társadalomkutató Műhely vezetője.

Tibád Zoltán: szerkesztő - 1964, Kolozsvár. Középszkolai tanulmányait a kolozsvári Báthory István Líceumban (1983), egyetemi tanulmányait a BBTE Fizika Karának fizika szakán végezte (1991). 1989-ben a kolozsvári MADISZ alapító, majd elnökségi tagja. 1992-től az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság - EMT - Firka című természettudományi lapjának szerkesztője, 1998-tól az EMT irodavezetője, majd főtítkára. Jelenleg az Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriumának titkára.

Tókécs László: református lelkipásztor, püspök - 1952, Kolozsvár. Tanulmányait a Protestáns Teológiai Intézetben végezte. 1975-ben Brassóban, majd 1977-től Désen segédlelkész. 1984-ben politikai okokból eltávolítják a lelkészi karból. 1986-tól 1989-ig temesvári segédlelkész, majd rendes lelkész. 1990-től a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke, a Romániai Református Egyház Zsinatának társelnöke. 1993-tól 2003-ig az RMDSZ tiszteletbeli elnöke. 1996-tól a Magyar Református Világszövetség elnökének választják. 2003-tól az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnöke. Tevékenységéért több díjjal tüntették ki: 1989-ben megkapta a Berzsényi-dí-

jat és a Bethlen Gábor-díjat, 1990-ben a Debreceni Teológiai Akadémia, 1991-ben a Regent University és a Hope College díszdoktorává avatták, 1996-ban Magyar örökség kitüntetést kapott, valamint megkapta a katalóniai CIEMEN Központ kisebbségi díját. 1999-ben Hűség-díjjal tüntetik ki.

Veress Emőd: jogász - 1998-2002 között a Dimitrie Cantemir Keresztény Egyetem kolozsvári Jogi Karának a hallgatója. 2002-ben államvizsgázott a Bukaresti Tudományegyetemen. A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi karának a doktorandusa (2002-től). Társult oktató a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Jogi Karán, Közgazdaságtudományi Karán és a Politikai és Közigazgatási Tudományok Karon. A Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny szerkesztőbizottságának tagja. Szakterülete: alkotmányjog, közigazgatási jog, gazdasági közjog.